

І. М. Діяконович

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МАНІПУЛЬОВАНИЙ БІЛЬШОВИЗМ ВАЛЕР'ЯНА ПОЛІЩУКА VS НОНКОНФОРМІЗМУ ІВАНА ОГІЄНКА

Молодий юнацький запал Валер'яна Поліщука, керований псевдо ідеями гуманізму, соціальних свобод і рівності більшовицької пропаганди, був спрямований супроти нонконформізму ректора Кам'янець-Подільського університету Івана Огієнка (1882-1972), де у певний період свого життя навчався український поет-авангардист Валер'ян Поліщук (1897-1937). Валер'ян Поліщук приписував націоналістично-ліберальні погляди Івана Огієнка течії українського чорносотенства, які були відголоском російської реакційної шовіністичної організації, що не визнавала націй ні української, ні білоруської, як самостійних народів з правом само визначеності і незалежності. Іван Огієнко навпаки, перебуваючи на посаді спочатку міністра освіти, а опісля віросповідань УНР, видавав закони, за якими викладання у початковій, середній і старшій школах, як і проведення літургій православними священниками мало відбуватися суто українською мовою. На правді, ці дві історичні постаті мали б спрямувати свої дії: один у якості політичного та духовного лідера, а інший, молодший Поліщук, як поет, до чийого голосу дослухається освічена публіка, на розбудову молодої української держави. Але не відбулося, як зазвичай, національної єдності. Огієнко помер на чужині в еміграції, Валер'яна Поліщука розстріляла влада, як він захищав, навчаючись в Кам'янець-Подільського українському університеті.

Ключові слова: більшовики, соціалісти, петлюрівці, рада професорів, футурист-більшовик, Директорія, радянська влада.

На тлі соціально-політичних подій, які наразі переживає Україна, питання національної солідарності постає особливо гостро. На думку Мирослава Поповича «...соціальна система, яку називають європейською або ширше – західною, ґрунтується на трьох головних цінностях: ринкова економіка (капіталізм), парламентська демократія й національна державність» [7, с.537]. Щодо останнього чинника, то він є неможливим без національної солідарності. Вона якщо є, то є й національна державність, і за від'ємної наявності, хитається уся соціальна європейська система. 100 років назад саме за відсутності цього чинника не відбулася Українська Народна Республіка, яка в 1917-1920 роках контролювала території центральної, східної та південної України. На початку ХХІ століття її відсутність призвела до анексії Криму

Російською Федерацією та бойовими діями на сході України за участі того ж агресора. Історія вкотре доводить свій коловорот циклічного, а не лінійного розвитку. Тому на зрізі попередньої історичної епохи розглянемо соціально-політичний конфлікт між ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету Іваном Огієнком та одним із його студентів Валер'яном Поліщуком, який згодом увійшов в українську культуру як поет-авангардист. То не був конфлікт національного масштабу і, ймовірно, мало відомий широкому загалу істориків, але витяг на світ цей конфлікт, публікуючи у місцевому часописі «Подільнин» (№ 49 (1372)) біографічні матеріали про більшовицькі погляди поета Валер'яна Поліщука, вікіпедист, журналіст і почесний краєзнавець (зокрема краєзнавець південно-західного Поділля) Олег Васильович Будзей.

Український історик, краєзнавець, доктор історичних наук, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2002-2012) у своїй праці «Кам'янець-Подільський державний університет» (2006) оприлюднив архівні дані про студентів Кам'янець-Подільського державного українського університету, в яких згадується, що з весни 1920 року.

Валер'ян Поліщук був умовно дійсним студентом історико-філологічного факультету. І саме у той період свого життя Валер'ян Поліщук вступив в опозицію до політичних поглядів Івана Огієнка, який на той час очолював вище згадуваний університет.

Для розуміння суті конфлікту спробуємо проаналізувати постать Валер'яна Поліщука з точки зору формування його особистості, звівши до купи кілька фактів з його біографії. Зі спогадів самого Валер'яна випливає, що він народився в селі Більче в бідній селянській родині на Волині (на той час – 1897 року – Боромельська волость Дубенського повіту, сьогодні – Рівненщина). Батько, Лев Олександрович, «тільки-но став на ноги з господаркою і тому був бідний, аж синій, як приказують у нас, хоч землі було коло восьми десятин так званої «вдобної». Батьківський рід – кріпаки з дідів-прадідів» [2, с.3]. Цікаво, що понад 100 років назад, селянин, який мав біля восьми десятин землі (тобто поверх 8 гектарів) вважався бідним. Сьогодні ж селяни тішаться, якщо мають 20 соток землі біля хати, а містяни й за рахунок урожаю з 4-6 соток заміської садиби можуть зиму пережити. Фамільне прізвище Поліщук (за припущенням самого Валер'яна) пішло від прізвиська його прадіда, який був панським чередником і якого пан привіз із Полісся, вимінявши за собаку. Прізвище Поліщуки відноситься до топонімічних прізвищ, як то: Бучацькі, Коломієць, Ярові, Нагорні, Байрак. Нагадаємо, що інші групи прізвищ в українській мові є: патронімічні, матронімічні, шляхетські (або церковні), анімалонімічні, орнітонімічні, етніонімічні, козацькі. Прізвище візаві Валер'яна Поліщука Івана Івановича Огієнка має патронімічне походження, так як Огій, він же Агтей, що на івриті звучить з протетичним «х» Хагтай (на кшталт: (Г/Х)анна, (Й)осип), означає «святковий», «народжений на свято» і є біблійним пророком, який належав до 12 «малих» пророків Старого Заповіту, автор Книги пророка Агтея [1].

Будучи нащадком кріпака, Валер'ян, певно, змалечку ввібрав образу усього роду по батьківській лінії щодо несправедливості соціальної архітектури. Тому, отримавши непогану освіту у луцькій гімназії, для потраплення у яку батько Лев Олександрович «продає півтори десятини землі, а це для селянина щось та значить (!), продає корову «Лису», ту саму, що викормила всіх нас, щоб я міг цілу зиму жити в Луцьку і ходити на лекції» [2, с.3]. Нагадаємо, що за психологією тодішнього селянства батьки дуже сподівались на народження у сім'ї хлопчиків, бо ті, підрісши, будуть татові у полі за поміч, а з дівчат користі небагато: зайвий рот. То ж, бажаючи синові кращої долі, й позбуваючись пари робіт-

них рук, батько Валер'яна збуває й клапоть землі, який ті руки мали б обробляти. Валер'ян був хлопцем, видно, здібним, бо «на другий рік одержав земську стипендію, мав репетиції, хоч і на мучився на них страшно. 1913 року Валер'ян зміг потягнути за собою і свого брата Никандра, якого на зароблені гроші майже сам і утримував. Потім почав тягнути хлопців зі свого й сусідніх сіл» [2, с.3]. На подальше життя Валер'яна Поліщука впливали політичні події, які вирували на той час в країні і світі: перша світова війна, революція більшовиків в Петрограді (Поліщук недовго навчався там в інституті цивільних інженерів). Зрозуміло, молодій людині, яка пройшла випробування голодом, безгрошів'ям і самостійним поступом у житті, були дуже близькі ідеї більшовиків: вся влада – радам робітничих і солдатських депутатів, земля – селянам, фабрики – робітникам. Валер'ян Поліщук їде в Україну, а саме, до себе на Волинь, де «...біженці поверталися, поприходили з війська. Треба ділити панську землю, організовувати селянську масу. Я зразу ж поринув у діло. Мене обрали головою Боремельського волосного земельного комітету» [2, с.3]. Як видно з риторики ще зовсім молодого юнака (у 1917 році Валер'яну було лише 20 років), він вже називає прощарок селян, з якого сам вийшов «масою», та й у такі юні літа брати на себе відповідальність голови земельного комітету могла тільки дуже амбітна й впевнена у собі людина. Незабаром, 29 квітня 1918 року в Києві Центральну Раду розігнали німці й до влади прийшов гетьман Павло Скоропадський, якого підтримували консервативні кола українського суспільства, військові, землевласники, а також командування військ Центральних держав, що, згідно Берестейського мирного договору, окупували Україну. Щоб уникнути арешту, Валер'ян Поліщук тікає з Волині до Києва, де часто був напівголодний, «часом їв самі посолені зелені баклажани. Дні – вільні, їсти нема що, тільки й роботи, що читаєш і пишеш. Читав я тоді літопис Нестора, і зародилася у мене думка написати поему на давню тему... Я почав писати «Сказання давнєє про те, як Ольга Коростень спалила», де переніс на древлян свої українські симпатії, а на киян свою ненависть до німецького юнкерського чобота» [2, с.3]. Недивно, що юнацькі вподобання до древлян, які, врешті, були пращурами поліщуків, носять саме такий «племінний» характер. Розбрат спостерігався між князівствами на підсопні Київської Русі з давніх давен. Цей розбрат сучасною термінологією називається антисолідарністю, тобто відсутністю солідарності. Феномен антисолідарності українського народу, як один з проявів кризи духовності, вперше отримав від'ємний показник лише за часів Революції гідності (2013-2014 р.), але цьому передувало поширення «руського світу» на східних теренах України. Щодо конфлікту між Валер'яном Поліщуком та Іваном Огієнком, то він, на нашу думку, полягав ось у чому. Після того, як у грудні 1918 року на зміну Гетьманату прийшла Директорія, як найвищий орган державної влади відродженої Української Народної Республіки, мала б запанувати суспільна злагода, адже новий виконавчий державний орган на чолі із Володимиром Винниченком заявив про свої рішучі наміри щодо дій, спрямованих проти поміщиків (великих землевласників) та промислової й аграрної буржуазії. Уряд, міністром якого був Іван Огієнко, декларував про передачу влади на місцях Трудовим радам селян, робітників та трудової інтелігенції. Здавалося б, саме цього очікувало все трудове населення та зубожіла частина інтелігенції, до якої належав Валер'ян Поліщук, які не так давно вийшли з класу бідних, або середньо заможних селян. Але декларації Директорії зустріли супротив поміщиків і буржуазії, які були стержнем економіки України, то й задекларовані дії залишилися половинчастими. Деякі заможні селяни залишили у своїй власності до 15 десятин (15 га) землі, а більшість селян

залишилася обділеною, що сприяло поширенню більшовицьких ідей: вся земля – селянам. Волинь, як переважно весь захід України, була аграрною, тому незадоволення основною земельною реформою діяло проти Директорії. Знову напрошується порівняння з сьогоднішнім: декларації лідерів Майдану про боротьбу з олігархією (прообраз поміщиків і буржуазії 100 років назад) і корупцією виявились чистим популізмом, а напівміри народ сприймає, як невиконання обцяного. Те саме спіткало Директорію. Без підтримки широких мас населення, частково вражений експропріацією заможний клас також не підтримав владу, – все це сприяло поширенню більшовизму та Радянської влади на підсоння України.

Іван Огієнко мав 15-річну вікову перевагу над Валер'яном Поліщуком, при народженні був представником того самого збіднілого класу українського селянства, був освіченим і мав достатній життєвий і професійний досвід. За часів Директорії був міністром освіти в уряді Володимира Чехівського від Української партії соціалістів-федералістів, яка за характером була ліберально-демократичною партією, що утворилася у червні 1917 року з колишніх членів Української Демократично-Радикальної Партії (1905-1908) та Товариства Українських Поступовців (1908-1917). Огієнко, як і решта його однопартійців представляв прогресивну частину інтелігенції, яка провадила національно-культурну роботу. Членство в партії давало можливість потрапити у впливові кола влади, що й зробив Іван Огієнко. На посту міністра освіти вимагав українізації учбового процесу у школах, включно з сертифікованою документацією, як то довідки, атестати, печатки, тощо. За час роботи урядів Ісаака Мазепи та В'ячеслава Прокоповича у якості міністра віросповідань Іван Огієнко видав розпорядження, за яким єпископи мали у місячний термін запровадити проведення служб Божих, проповідей (або як в Україні казали «казання»), церковного співу виключно українською мовою. За не виконання наказу відповідальних духовних чинів очікувало позбавлення посад та судова відповідальність. Показово, що ще до роботи в уряді Іван Огієнко виступив на Всеукраїнському Церковному Соборі у Києві з доповіддю «Відродження Української Церкви», в якій довів право Української церкви на автокефалію. Минуло майже 100 років, а доведене право української церкви на самостійне існування так і досі не запроваджено.

З огляду на чітку проукраїнську (якщо не націоналістичну) позицію Івана Огієнка дивним здається закид студентом Валер'яном Поліщуком ректору і професору Огієнку зв'язок з чорносотенством. «Як відомо, в університеті засіла сила українського чорносотенства на чолі з відомим Іваном Огієнком. Студентство там було різне, але в більшості несвідоме. І от разом з іншими почав і я атаку. Спочатку ми скинули стару раду студентських представників, потім почали домагатися права голосу в раді професорів, повели кампанію проти Огієнка, виступаючи проти участі студентів в петлюрівських маніпуляціях» [2, с.3]. Що мав на увазі студент Поліщук щодо «петлюрівських маніпуляцій», можна припустити, що ректор Огієнко сприяв поширенню добродійних зборів на користь УНА, так як відомо, що вояки Армії УНР у перші роки перебування на інтернуванні помирали в таборах Польщі. Багато хворіло на тиф, й на лікування хворих, опікування вдів загиблих потрібні були кошти. На підтримку інтернованих вояків українська діаспора по всьому світі збирала пожертви. Не виключенням були й студенти. Відомий історичний факт про значну фінансову жертву на благо Армії УНР українських студентів Чехословаччини. Але все це лише припущення. Але звинувачення Поліщуком Івана Огієнка у чорносотенстві було вкрай абсурдним. Чорносотники були російською реакційною шовіністичною організацією, що виникла на початку ХХ століття. Її члени виступа-

ли за збереження влади царя за допомогою православної віри, опираючись на народ. Ця реакційна шовіністична організація не визнавала нації ні української, ні білоруської, як самостійних народів з правом само визначеності і незалежності. Вони мали своїх прихильників і в Україні, особливо на півдні (Одеса) і, як не дивно, на Волині. Оскільки після жовтневого перевороту її члени боролися вже проти радянської влади, можливо, не дуже обізнаний у політичних термінах Валер'ян Поліщук звинуватив у причетності до цієї організації й Івана Огієнка. Більшовицька пропаганда засмічувала розум молодих, грамотних людей, які б могли потім керувати «селянською масою». Валер'яну Поліщуку були не відомі факти із знущань більшовиків над інакомислячими. Так, ось деякі з них із спогадів Наталі Тихолоз, дружини Рональда Франка, внука Івана Франка: «Мені вдалося знайти документи про те, що в полон Тарас (Франко, син Івана Франка, *авт.*) потрапив, коли після розвалу Австро-Угорщини став бійцем Української галицької армії, воював за свободу України. Більшовики розстріляли всіх полонених однополчан Тараса, які займали командирські посади. Франко був рядовим, це його і врятувало. З табору Тараса витягли члени прокомуністичної організації Галбюро, аргументувавши прохання про звільнення тим, що він – син видатного поета. Приїхавши з Підмосков'я до Харкова, Франко став свідком голодомору в Україні 1920-1921 років і насильства у всіх сферах суспільного життя, влаштованого більшовиками» [4].

Провокаційна робота Поліщука у складі студентського представництва в професорській раді обурила викладачів, як і самого Івана Огієнка, то ж Валер'яна спочатку було виключено з ради, а потім він сам з більшовиками утік до Києва, а потім Харкова [2]. Про моральний бік конфлікту, в який був втягнений молодий Поліщук, може яскраво свідчити і факт з особистого життя поета. «У Харкові Поліщук жив у своєрідному тричленному шлюбі зі сестрами Конухес» [2, с.3]. Сумно зазначити, що влада, яку так пристрасно підтримував Валер'ян Поліщук, засудила його до страти, як і багатьох інших в'язнів соловецької в'язниці, серед яких найбільше було українців: Микола Куліш, Лесь Курбас, Юрій Мазуренко, Валер'ян Підмогильний, Павло Филипович, Клим Поліщукта інші.

Отже, буремні роки світової війни, революційних потрясінь і постійної зміни влади, складна політична ситуація, заручниками якої стали мільйони громадян України, все це не сприяло консолідації суспільства, а діяло на руку імперським амбіціям більшовиків. Це відтермінувало більш ніж на 70 років проголошення незалежності України. Але геополітичні течії не припиняються ще й досі. Вони привели «русский мир» на терени сучасної України. І лише у єдності усіх верств населення можна протистояти ворогові. Уроком минулого послуговує протистояння виваженого Івана Огієнка і революційного романтика Валер'яна Поліщука, який у молоді роки піддався ілюзіям більшовизму.

Список використаних джерел:

1. Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. – Avon : Bath Press, 1993. – 1255 с.
2. Будзей О.В. Екстравагантний футурбільш / О.В. Будзей // Подолянин. – 2016. – №49. – С. 3.
3. Даниш В. Іду на Ви. Кодекс українця нової доби / В. Даниш. – Львів : Піраміда, 2014. – 285 с.
4. Куява Ж. Онук «Вічного революціонера» Роланд Франко [Електронний ресурс] / Ж. Куява. – Режим доступу: <http://sumno.com/article/onuk-vichnogo-revolutsionera-roland-franko-did-mi/>.

5. Матвієнко В. Розбудова міждержавних стосунків Фінляндії та УНР за доби Директорії / В. Матвієнко // Київська старовина. – 2002. – №1. – С. 62-72.
6. Огієнко Іван. Українська культура. Коротка історія культурного, життя українського народу / Іван Огієнко. – К. : Видавництво книгарні О. Череповського, 1918. – 275 с.
7. Попович М.В. Нарис історії культури України / М.В. Попович. – 2-ге, виправлене. – К. : АртЕк, 2001. – 727 с.

Valerian Polishchuk's young zest inspired by the ideas of pseudo humanity, social liberty and equality proclaimed by the Bolshevik propagation, was targeted against Ivan Ohienko's (1882-1972) nonconformity, who was the President of Kamianets-Podilskyi Ukrainian University at that time. Valerian Polishchuk (1897-1937), a XX-th century Ukrainian vanguard poet, was a student of the University for a short time (spring semester of 1920). Valerian Polishchuk mistakenly assumed Ivan Ohienko to be an adherent of the Black Hundred ideology that was Russian reactionary chauvinistic organization, basic principles of which were the Orthodoxy, monarchy and national character. The Black Hundred did not acknowledge Ukrainians and Byelorussians as separate nations with the right to be independent from the Russian Empire. On the contrary, Ivan Ohienko led national liberal policy aimed at the sovereignty of the Ukrainian Republic. As a minister of Education he made a law according to which schooling in the junior, secondary and high school had to be done in Ukrainian. Later being the Minister of Religion Ivan Ohienko issued a law which enforced the clergy of the Ukrainian Republic to conduct the liturgy, to preach, to confess laymen in Ukrainian. Both Ivan Ohienko and Valerian Polishchuk could have acted united against one common enemy Bolshevism which concealing its real goal of imperialism and Russian chauvinism, «enlisted» the hearts of young bold people who were later killed. It was bloody payment for their allegiance to the idea. Ivan Ohienko died in a strange land being an immigrant and Valerian Polishchuk was shot as a political convict of Social regime he defended so passionately being a student of Kamianets-Podilskyi Ukrainian University.

Key words: Bolsheviks, the Academic Council, socialists, petlyurivtsi (the Army of the Ukrainian Republic), futurist-Bolshevik, the Directory of the Ukrainian Republic, the soviet power.

Отримано: 24.01.2017 р.